

Cerbeze nedir?

Cerbeze, yalanı süsleyerek doğru göstermek, kurnazca lâflarla aldatarak üste çıkmak, lâf cambazlığı ile doğruları örtmek, yalan dolanla hakikati örtbas etmek anlamlarına gelir. Bu hâliyle cerbeze, yalandan daha öte bir cürüm ve günah teşkil eder. Çünkü yalanda muhatap inanıp inanmamakta muhayyer bırakılır. Çoğu zaman da yalan ortaya çıkar ve yalancı kişi bundan mahcup olur, yüzü kızarır ve utanır. Nitekim meşhur atasözümüzde de ifadesini bulduğu gibi, yalancının mumu yatsıya kadar yanar. Yalan anlaşılnca yalancının iddiası bittiği gibi, izzeti de biter.

Oysa cerbezeci kişi kendi hâlinde bir yalancı değil; yalanında ısrarcı bir kişi olup, insanları aldatmakta maharetlidir, ortaya attığı lâf cambazlıkları ile doğruyu örtmekte becerikli, muhatabını susturduğu oranda da bundan mutluluk duyan ve yalanını yutturma becerisiyle övünen kişidir. Peygamber Efendimiz (asm) yalancı ve aldatan kişiler için, “Aldatan bizden değildir” buyurmuştur. Aldatan ve yalan söyleyen bizden olmayınca; yalanını—akıllara zarar!—lâf cambazlıkları ile süsleyerek insanları doğruları savunmaktan aciz bırakan kişilerin durumu her halde daha vahim olacaktır.

Bediüzzaman Hazrelerine göre aklın üç mertebesi vardır:

1- Tefrit Mertebesi. 2- Vasat Mertebesi. 3- İfrat Mertebesi.

Aklın tefrit mertebesi gabâvet hâlidir, yani aklın hiçbir şeye ermemesi, aklın çalışmaması hâlidir. Bu mertebede akıl neredeyse kendi halinedir, telâşsız ve kaygısızdır, dünya umurunda değildir. İnsânî incelikleri, nezaheti ve nezaketi kavramaktan acizdir.

Aklın vasat mertebesi akıllılık hâlidir. Bu mertebede akıl, olması gerektiği gibi çalışır, düzgün çalışır, hikmeti esas alır, her şeyde hikmet arar, her şeyi hikmete

göre sorgular, denetler, algılar ve yargılar.

Aklın ifrat mertebesi ise cerbeze hâlidir.¹ Bu mertebede akıl yalanda ileri derecede kurnazdır, hilekârdır. Yalan ve yanlışını lâf ebeliği yaparak örtbas eder ve kimsenin ruhu duymaz. İşte aklın bu mertebesinden uzak durmak ve Allah’a sığınmak lâzımdır.

Cerbezeli insanın sağlıklı düşünce ortaya koymaktan uzak olduğunu kaydeden Bediüzzaman Hazretleri, farklı şahıslarca farklı zamanlarda işlenmiş kusurların cerbeze ile bir tek şahıstan bir anda çıkmış gibi gösterilmesinin ve buna göre tepki geliştirilmesinin zulümden başka bir şey olmadığını beyan ediyor.²

Bediüzzaman’a göre kusur görmeyi meslek hâline getirmiş kişiler vardır ki, gördükleri kusurları cerbeze ile abartarak herkese satarlar. Kusurları abartılı olarak anlatıp, muhataplarını aldatırlar. Çünkü cerbezenin işi bir yanlış olabildiğince abartıp, iyilikleri örtmektir.

Bediüzzaman bunu bir misâl ile şöyle izah ediyor: Meselâ cerbezeci adam, bir aşiretin bütün fertlerinin bir günde attığı balgamı, bir kişinin bir anda attığı balgam gibi gösterir. Veya bir adamdan bir yıl boyunca gelen pis kokuları cerbeze ile toplar, o adamdan bir anda geliyor gibi gösterir. Böylece cerbeze ile önceki adam ne çirkin, sonraki de ne kadar pis kokulu olur.

İşte cerbezenin acayip işi budur ki, zamana ve mekâna dağılmış farklı şeyleri toplar, bir yumak yapar. Her şeyi o siyah perde ile görür. Bu açıdan cerbeze bütün çeşitleriyle makbul değildir. Cerbezeci bir aşığın gözünde, bütün kâinat birbirine sevgi ile bağlıdır. Çocuğunun vefatıyla matem tutan cerbezeci bir annenin nazarında, bütün kâinat matem hâlinedir.³

Bediüzzaman’a göre, en müthiş maraz ve musibetimiz, cerbeze ve gurura dayanan tenkit hastalığıdır. Tenkidi eğer insaf işletirse, hakikat incileri bulur. Eğer cerbeze ve gurur işletirse, tenkit yıkıcı olur.⁴ Çünkü insaf ile tenkid eden, yıkıcı olmaz, yıpratıcı olmaz, yapıcı olur, başkalarının eksikliğini görmeye değil, kendi eksikliğini tamamlamaya çalışır. Cerbeze ve gurur ile tenkid eden ise, yıkmaya ve bozmaya kast etmiştir ki, kendisini gurur heykeli gibi ortaya atar, kendi eksikliğini görmez, başkalarının eksikliğini görüp deşifre etmeyi biricik amaç edinir. Cerbezeci insan, toplumun huzur ve sağduyusunu bozarak toplumun değerlerini alt üst eder. Bu yüzden aklın ifrat mertebesi olan cerbeze, Allah nezdinde de, kul nezdinde de makbul bir sıfat değil; hikmet ise makbul bir sıfattır.

Dipnotlar:

- 1- İşârâtü'l-İ'câz, s. 29.
- 2- Divan-ı Harb-i Örfî, s. 17.
- 3- Eski Said Dönemi Eserleri, Münâzarât, s. 249, 250.
- 4- Eski Said Dönemi Eserleri, Hakikat Çekirdekleri, s. 631.